

PADDESTOELEN-SPEKTAKEL IN ZUID-LIMBURG

Nico en Marjo Dam

Hooischelf 13, 6581 SL Malden

Dam, N., Dam, M. 2002. Spectacular fungi in Zuid-Limburg. *Coolia* 45(2): 62-66.

This paper presents some short notes on five spectacular fungi found during 2001 in the southern part of the province of Limburg, the Netherlands. *Leccinum crocipodium* is reported from a second site in the Netherlands (Schaelsbergbos, near Valkenburg), whereas *Lactarius glaucescens*, from the same forest, was considered extinct. Furthermore, three species were found for the first time in the Netherlands, viz. *Pseudobaeospora* spec. (to be published soon by C. Bas), *Mycena leptophylla* and *Nemania chestersii*.

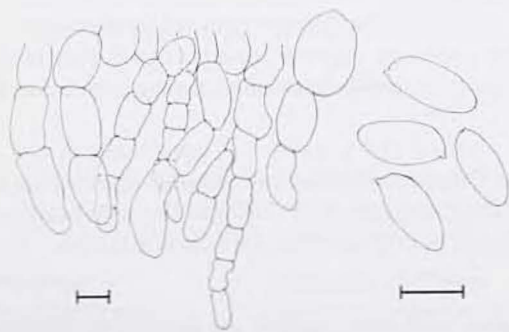
De hellingbossen van Zuid-Limburg zijn befaamd, en niet in de laatste plaats vanwege de paddestoelen die je er kunt vinden. Dat wil niet zeggen dat die bossen altijd vol staan met paddestoelen, maar wat je er vindt is wel vaak bijzonder. De laatste jaren zijn verschillende merkwaardige paddestoelvondsten al gemeld in PSL-Nieuws, het contactblad van de PaddestoelenStudiegroep Limburg (PSL, 1994-heden), en onlangs heeft Peter-Jan Keizer nog een drietal spannende Polyporen in *Coolia* beschreven (Keizer, 2001). Wij willen hier op onze beurt een vijftal spektakel-paddestoelen voorstellen die we het afgelopen jaar in Zuid-Limburg gevonden hebben. Het merendeel ervan is vrij vroeg in het jaar gevonden, en drie soorten komen uit het onvolprezen Schaelsbergbos, bij Valkenburg. (Voor wie er bekend is: het pad direct langs de noordkant van het spoor, waarlangs ook een paar groeiplaatsen van *Amanita solitaria* (Stekelkopamaniet) zijn.)

Leccinum crocipodium (Let.) Watl. (Gelige ruigsteelboleet) (figuur 1)

Deze Ruigsteelboleet is een paar jaar geleden voor het eerst in Nederland gevonden door Gerard de Vries (zie den Bakker, 2000), en blijkt in het Schaelsbergbos een tweede groeiplaats te hebben. We vonden er op 6 augustus verschillende fraaie exemplaren van, onder een grote

zomereik direct langs het bewuste pad. Hoe ze de mountainbikers overleefd hebben (het moeten er heel wat geweest zijn, gezien de sporen op het pad) is ons een groot raadsel.

Leccinum crocipodium is de enige Nederlandse Ruigsteelboleet met een gelige buisjeslaag en een mosterdgele, craquelé-achtig gebarsten hoedhuid. Dit laatste is goed te zien op de recente afbeelding in Moser & Jülich (plaat II *Leccinum* 9, onder). Daarnaast vertoont ook het vlees, vooral in de

Figuur 1. *Leccinum crocipodium*. Hoedhuid en sporen (maatstreepjes = 10 µm).

steel, een heel opvallende verkleuring: direct na doorsnijden is het bleek gelig, wordt dan bruinrood, en vervolgens, in de loop van een kwartiertje, via bruin en grijs min-of-meer zwart.

Overigens is ook in *Leccinum* het één-en-ander gaande op het gebied van DNA-onderzoek (zie bijv. een recent artikel van Manfred Binder (Binder & Besl, 2000), waarin moleculaire, chemische en morfologische eigenschappen van een groot aantal *Leccinum*-soorten met elkaar en met de eigenschappen van andere Boleten vergeleken worden). Maar daar zullen we te zijner tijd nog wel meer over horen.

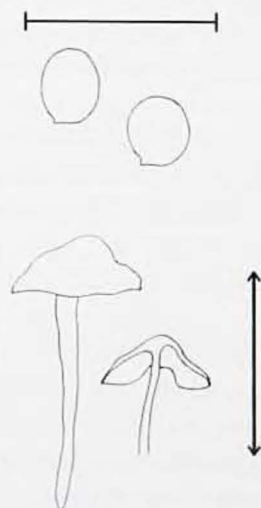
Lactarius glaucescens Crossl. (Groenvlekkende melkzwam)

Dit is één van de geheel witte Melkzwammen. Volgens het Overzicht van de Paddestoelen in Nederland (OPN; (Arnolds *et al.*, 1995)) en de Rode Lijst (Arnolds & van Ommering, 1996) is ze voor het laatst in 1957 in ons land aangetroffen en wordt (werd) ze als in Nederland uitgestorven beschouwd. Op de Schaelsberg stond één enkel vruchtlichaam in gemengd loofbos (zomereik, hazelaar, haagbeuk). Het is een soort die erg op *L. piperatus* (Gepeperde melkzwam) lijkt, maar zich daarvan onderscheidt door de groenig opdrogende melk (mooi te zien op de kleurenfoto in Heilmann-Clausen *et al.*, 1998), die bovendien oranje wordt in KOH. Overigens helpt dit u waarschijnlijk niet veel verder, omdat *L. piperatus* in ons land al net zo zeldzaam is als *L. glaucescens*. De bij ons meest algemene witte Melkzwam is het Schaapje (*L. vellereus*), die zich van beide voorgaande soorten onderscheidt door de aangedrukt wollige hoedhuid, die microscopisch is opgebouwd uit langcellige, dikwandige hyfen. Bij *L. glaucescens* en *L. piperatus* is de hoed vrijwel glad, en opgebouwd uit relatief kortcellige, dunwandige hyfen. (Dit alles volgens Heilmann-Clausen *et al.* (1998).) Een Nederlandstalige sleutel voor de witte Melkzwammen is gepubliceerd door Sullock-Enzlin & Noordeloos (1995).

Pseudobaeospora spec. (nog niet gepubliceerd) (figuur 2)

(Voorstel voor Nederlandse naam: Wit porfierzwammetje.)

Een klein, wit prutspaddestoeltje, dat vooral in de verzameldoos terecht kwam omdat er verder nog niet zoveel in zat. Je ziet er, kortom, het bijzondere niet aan af. Maar het bleek wel om de eerste vondst van deze, nog niet officieel beschreven, soort buiten Engeland te gaan. Een belangrijk kenmerk van deze paddestoel is dat je met de bestaande determinersleutels voortdurend vastloopt, want zo hoort het ook voor een nog onbeschreven soort. Vanwege de kleine sporen en, vooral, de los geweven hoedhuid die is opgebouwd uit vrij brede, liggende hyfen, strandden onze determinatiepogingen steeds bij *Pseudobaeospora*. Dat geslacht bevat, dacht ik, echter alleen maar soorten met volledig paarse vruchtlichamen (zie bijv. Bas, 1995). Na een nacht met te weinig slaap toch maar een e-mail gestuurd naar Kees Bas, die met een revisie van *Pseudobaeospora* bezig is. Die herkende onze collectie als behorende tot de soort die hij binnenkort zal beschrijven, op grond van een handjevol collecties uit Engeland. De vondst uit het Schaelsbergbos lijkt daarmee de eerste gedocumenteerde collectie

Figuur 2. *Pseudobaeospora* spec. Vruchtlichaam (maatstreep = 10 mm) en sporen (maatstreep = 10 µm).

van het vasteland te zijn. Hieronder volgt een korte beschrijving van de Zuid-Limburgse collectie.

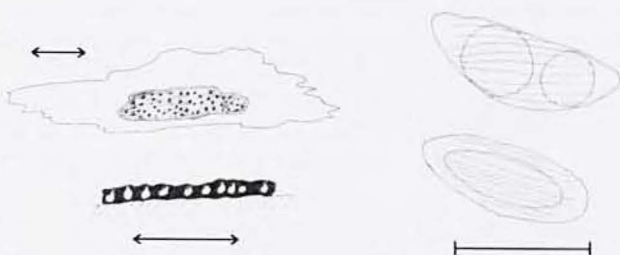
Hoed 7 mm diameter, stomp conisch, niet helemaal glad maar wat los wollig/viltig; wit, met een bleekgelig waas. Lamellen vrij ver uiteen, diep uitgebocht, crème of heel bleek wasgeel. Steel ongeveer 14 mm lang, 1 mm dik; aan de top een beetje schilferig, verder spaarzaam overlans vezelig; heel bleek wasgeel. Sporen elliptisch of bijna bolrond, ongeveer $3,5-4 \times 3-3,5 \mu\text{m}$, kleurloos, dikwandig (indien rijp! Kijk naar sporen die op de hoed gewaaid zijn.). Geen cystiden. (Microscopische gegevens overgenomen van Kees Bas.)

Nemania chestersii (J.D.Rogers & Whalley) Pouzar (figuur 3)

(Voorstel voor Nederlandse naam: Gestreeptsporige korstkogelzwam.)

Dit betreft een zwarte, tamelijk onaanzienlijke houtskool-achtige korst op dood ontschorst loofhout, die we vonden op de Örenberg bij Cadier en Keer. De eerste maanden van het jaar zijn een goede tijd om naar Pyrenomyceten (Kernzwammen) te kijken: er is niet veel anders te beleven (okee, dit is wat subjectief), en ze zijn vaak rijp. Op enkele uitzonderingen na is de determinatie ervan niet zo eenvoudig en vaak aanleiding tot gepuzzel. Er is de laatste jaren echter behoorlijk wat nieuwe literatuur over *Hypoxylon*-achtige Ascomyceten verschenen (in dit verband vooral Granmo *et al.* (1999), Læssøe *et al.* (2000) en Whalley *et al.* (2000)), en dat was er de reden voor om het afgelopen voorjaar weer eens wat van die dingen mee te nemen. Het geluk is met de dommen. Eén van de weinige houtskoolkorstjes die we tijdens het Zuid-Limburgse Cristella-weekend (meer hierover in Keizer, 2001) verzamelden bleek zowel goed herkenbaar als nieuw voor Nederland, nl. *Nemania chestersii*. (Het geslacht *Nemania* is een afsplitsing van het beter bekende *Hypoxylon*; zie bijv. Whalley *et al.* (2000) voor de verschillen.)

Deze zwam maakt, zoals gezegd, pikzwarte, korstvormige, ietwat bobbelige vruchtlichamen. Die korst is in feite een samengesteld vruchtlichaam: het grootste deel is steunweefsel, een stroma, waar de kleine, urnvormige feitelijke vruchtlichaampjes, de peritheciën, in ingebed zijn. Binnenin die urmpjes zitten de voor deze soort karakteristieke sporen: slank, vaak wat asymmetrisch elliptisch, donker olivgrijs, met fijne, overlansse, donkerder strepen. Die strepen zijn alleen goed zichtbaar bij rijpe sporen, en in het algemeen niet bij sporen die nog in een ascus zitten. Læssøe *et al.* beschouwen *N. chestersii* als een indicatorsoort voor 'high quality' (wat dat dan ook wezen moge; ongestoord?) ancient woodland'; ze geven ook een kleurenfoto, die in ieder geval goed met het Limburgse materiaal overeenkomt. Inmiddels heeft Mirjam Veerkamp deze soort ook op een aantal plaatsen op de Veluwe aangetroffen.

Figuur 3. *Nemania chestersii*. Vruchtlichaam op een stuk dood hout, in bovenaanzicht en in doorsnede (maatstreep = 10 mm) en sporen (maatstreep = 10 μm).

***Mycena leptophylla* (Peck) Sacc. (Abrikozenmycena) (figuur 4)**

Deze kleine, maar opvallend gekleurde *Mycena* was ons land al dicht genaderd: ze is vorig jaar in Coolia beschreven van een vondst bij Ahaus in Duitsland, net over de grens bij Winterswijk (Arnolds & Keizer, 2001); zij hebben ook de Nederlandse naam voorgesteld. Blijkbaar was dit een omtrekkende beweging en is ze de grens wat zuidelijker daadwerkelijk overgestoken. Onze collectie (van begin oktober) komt uit het noordelijke deel van het Bunderbos, vlakbij Elsloo. Het betrof slechts twee vruchtlichamen, groeiend op de bodem langs een beekje onder een eenzame fijnspar in loofbos. Die groeiplaats komt goed overeen met wat volgens de literatuur (Maas Geesteranus, 1992; Krieglsteiner, 2001) gebruikelijk is voor deze soort.

Mycena leptophylla lijkt, vooral qua hoedkleur, wel wat op de *Adonismycena* (*M. adonis*), maar verschilt daarvan in de wortelende, vanaf de basis donkergrijze tot (meestal) bruinwordende steel. Mooie foto's ervan zijn gepubliceerd door G. Robich (1997) en Moser & Jülich (plaat III *Mycena* 12, onder); de plaat in Courtecuisse & Duhem (1994) is wat minder goed, omdat de lamellen hier niet roze maar beige zijn afgebeeld (ondanks de Franse naam, *Mycène à lames roses*!).

Figuur 4. *Mycena leptophylla*. Cheilocystiden en sporen (maatstreek = 10 µm).

Tenslotte: Het is in het heuvelige Zuid-Limburg ook goed koffie-met-vlaai nuttigen. Heeft u nog meer redenen nodig om ook eens een dagje in Zuid-Limburg paddestoelen te gaan zoeken?

We willen Kees Bas graag bedanken voor z'n snelle reactie op de opgestuurde collectie van wat een nog onbeschreven *Pseudobaespora* bleek te zijn, Bernhard de Vries voor informatie uit het karteringsbestand van de NMV, en Mirjam Veerkamp voor her-en-der commentaar.

Literatuur

- Arnolds, E. Keizer, P.J. 2001. Ode aan de achterhoek. *Coolia* 44(2): 69-91.
- Arnolds, E., Kuyper, Th.W., Noordeloos, M.E. 1995. Overzicht van de Paddestoelen in Nederland. Nederlandse Mycologische Vereniging, Wijster, NL.
- Arnolds, E.J.M., van Ommering, G. 1996. Bedreigde en kwetsbare paddestoelen in Nederland: Toelichting op de Rode Lijst. Rapport IKC Natuurbeheer 24, IKC, Wageningen.
- Bas, C. 1995. *Pseudobaespora*. In: Bas, C. et al. (eds). *Flora Agaricina Neerlandica*, vol. 3. Balkema, Rotterdam, NL.
- Binder, M. Besl, H. 2000. 28S rDNA sequence data analysis and chemotaxonomical analyses on the generic concept of *Leccinum* (Boletales). *Mycologia* 2000: 75-86. Uitgave AMB, Trento, I.
- Courtecuisse, R., Duhem, B. 1994. *Les champignons de France*. Eclectis, Parijs. Afbeelding 607.
- den Bakker, H. 2000. Hoe raak ik thuis in de Boleten? - 3. Het geslacht *Leccinum* (Berken- of Ruigsteelboleten). *Coolia* 43(4): 206-219.

- Granmo, A., Læssøe, Th., Schumacher, T. 1999. The genus *Nemania* s.l. (Xylariaceae) in Norden. *Sommerfeltia* 27: 1-96.
- Heilmann-Clausen, J., Verbeken, A., Vesterholt, J. 1998. The genus *Lactarius*. Danish Mycological Society, Vejle, DK.
- Keizer, P.J. 2001. Spannende Polyporen uit Zuid-Limburg. *Coolia* 44(4): 227-231.
- Kriegelsteiner, G.J. 2001. Die Grosspilze Baden-Württembergs, Band 3. Ulmer Verlag, Stuttgart.
- Læssøe, Th., Heilmann-Clausen, J., Christensen, M. 2000. Slægterne *Nemania*, *Eupixylon* og *Kretzschmaria* i Danmark. *Svampe* 42: 17-29.
- Maas Geesteranus, R.A. 1992. *Mycenas* of the northern hemisphere, part II. North-Holland, Amsterdam.
- Moser, M.M., Jülich, W. 1985-.... . Farbatlas der Basidiomyceten. G. Fischer Verlag, Stuttgart.
- PSL-Nieuws, 1994-heden. Contactblad van de Paddestoelenstudiegroep Limburg. Natuurhistorisch genootschap Limburg.
- Robich, G. 1997. Una *Mycena* interessante: *Mycena leptophylla* (Peck) Saccardo. *Rivista di Micologia* 40: 247-249.
- Sullock-Enzlin, R.A.F., Noordeloos, M.E. 1995. Wil het echte Schaapje nu opstaan? *Coolia* 38(3): 115-116.
- Whalley, A., et al. 2000. Xylariaceae. In: Hansen, L., Knudsen, H. (eds). *Nordic Macromycetes*, vol. 1. Nordsvamp, Copenhagen, DK.